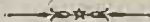

Inw. A. 56. 190.

Suferințele Tînărului Werther

Reflexiuni la romanul lui Goethe

DE

Dr. EM. GRIGOROVITZA

BUCUREȘCI

INSTITUTUL DE ARTĂ GRAFICĂ «EMINESCU»

Bulevardul Elisabeta 6

1903.

Suferințele Ținărului Werther

Reflexiuni la romanul lui Goethe

DE

Dr. EM. GRIGOROVITZA

Donațiunea
ION BOGDAN

BUCURESCI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE «EMINESCU»

Bulevardul Elisabeta 6

1903.

83-312.1.09

-311.1.09

Amicului cugetării profunde

Domnului Profesor

Anghel Demetrescu

Omagiü.

SUFERINTELE TÎNĂRULUI WERTHER

REFLEXIUNI LA ROMANUL LUI GOETHE

E lucru destul de rar în viața literară a națiunilor mari, ca o scriere să pasioneze publicul în gradul cum s'a întâmplat aceasta la apariția micului roman numit „Suferințele Tinărului Werther“. Faptul că autorul acestui roman de senzație era însuși Goethe, nu înseamnă, la drept vorbind, tocmai mult, — cel puțin pentru epoca în care s'a publicat (1774), — judecînd că debutul de prozator la Goethe, pe cît era de grandios, a avut cu toate acestea a suporta atacuri înverșunate din partea invidioșilor întregii Germanii. Astăzi însă, cînd locul ce'l ocupă autorul romanului lui Werther în literatura germană nu se mai discută de nimenea și vin din contra acum celelalte națiuni să reclame oare-cum partea internațională din comoara de opere geniale, prin care s'a făcut nemuritor acest poet între poeți, meritul scrierei în chestie răsare cu atît mai mult, și cred că nu va fi lucru de tot ingrat, dacă voiți încerca a examina mai de aproape această operă, clasată de însuși Goethe în rîndul creațiilor sale celor mai de frunte.

Impulsurile, pe urma cărora s'a născut această scriere interesantă, sunt a se căuta în epoca literară furtunoasă ce cuprinsese pe atunci cam toate spiritele din Germania și pe care istoria literaturii nemțești o numește atît de caracteristic „Sturm und Drang“. Cît despre motivele directe, din cari a purces romanul „Suferințele Ti-

nărului Werther“, ele aparțin unui epizod potrecut în viața lui Goethe însăși. În primăvara anului 1772 poetul nostru plecase, după dorința tatălui său, la Wetzlar, unde avea să-și înceapă practica juridică ca viitor magistrat, carieră de care nu se simțea dealtminterlea prea atras. Tânărul Goethe se supuse totuși împrejurărilor, profita însă, pe cât putea, de orele sale libere, pentru a se ocupa cu poezia populară, cu reminiscențele de cavalerism ce le găsea în poveștile locuitorilor satelor din împrejurime și cu alte lucruri, cam opuse seriozității magistrale, legînd în același timp și prietenie cu diferite persoane din localitate. Intre alte relații din această vreme era și cunoștința intimă cu familia consilierului Buff, de a cărui fiică, Charlotte, s'a și amoresit. Aceasta măritîndu-se cu un oare-caro Kestner, amorul lui Goethe a trebuit să ia o formă mai mult platonice, sentimentele ascunse și mica lume de suferințe ce au zbuclumat inima poetului în acea vreme, i-au servit însă drept temă la conceperea acelei istorii de dragoste trăită și simțită de autor însuși.

Ast-fel vedem chiar la partea întâia a romanului, unde Wetzlarul cu împrejurimile sale frumoase e descris atît de plastic și minuțios, că personalitatea lui Goethe și cea a eroului din roman e una și aceeași. Identitatea lucrurilor crește încă și mai mult prin perfecta asemănare a figurei femeii iubite, care se chiamă tot Lotte (Charlotte). Numai că lucrul ia repede o altă formă. Pe cît de mult se aseamănă starea sufletească a acestui Werther închipuit cu patima inimei la însuși Goethe, cursul ce'l ia acea patimă la Werther, diferă cu totul, căci ea îl duce la ideea sinuciderei, pe cînd Goethe însuși a avut, să zicem așa, puterea a se învinge pe sine. La el izbînda rămîne în partea raționamentului, luînd expresia calculului rece față de împrejurările vitale neînlăturabile.

Pe lîngă asta patima lui Goethe pentru Lotte Buff nu ajunge la gradul exaltat și culminația desperării ca cea a lui Werther către ființa identică închipuită în roman. Poetul nostru se consolează din contra, și încă destul

de repede. Căci el vizitează, precum aflăm din memoriile sale, curind după întoarcerea din Wetzlar la Frankfurt, pe doamna Sofie Laroche, — celebră pe atunci ca amică a literaturii și artelor, — și face curte asiduă fiicei acesteia. În adevăr, firea multilaterală a lui Goethe nu era făcută pentru ea să poată rămînea fascinată de amorul unei singure și aceleiași ființe femeiești. Ceea ce rămîne însă de observat este, că la aceste motive constitutive ale romanului, pe cari s'au țesut întâmplările din propria viață a poetului, s'a mai adăugat în urmă unul special, care a determinat în cit-va forma finală ce trebuia să ia romanul. În luna Octombrie a aceluiași an, îl vestește Kestner pe Goethe despre sinuciderea unui oare-care Ierusalem, om tînăr, pe care Goethe însuși îl cunoscuse la Wetzlar. Detaliile ce'i dă bărbatul Lottei în privința morții tragice a zisului tînăr, împreună cu reminiscențele ce fulminău încă în inima poetului nostru din amintirea celor simțite pentru aceiași adorată Lotte, au dat apoi urzeala pentru plămuirea acestei prime opere de senzație, cu care avea să se introducă Goethe în lumea literară.

Expunînd aceste motive și izvoare, din cari a purces romanul lui Goethe, trebuie cu toate acestea să adaog, că ele nu pot avea pentru noi, în ce privește esența lucrului, de cît interes secundar. Pe noi ne interesează în grad mult mai superior imaginile tipice ale acțiunii întregi, alese de poet cu atîta măiestrie la alcătuirea operei sale. Acest Werther, precum ni se înfățișează înaintea ochilor, nu este nici Ghoete, nici Ierusalem. Pe cît pare că în unele puncte am vedea topîndu-se oare-cum unul în altul, prototipurile totuși sunt foarte deosebite. Ca totalitate, figura lui Werther intrunește însă suma semnolilor specifice ale tipurilor, întocmai cum se găseacă cam pretutindenea pe vremea aceia. Evoluția caracterelor dar, în toată compoziția psihologică a acestui roman epocal, iată ce ne interesează de aproape și ce trebuie să analizăm.

Chipul lui Werther ni se deslușește chiar de la primele pagini ale romanului în trăsăturii destul de energice

și anume din scrisorile lui Werther către amicul său Wilhelm, pe cari le găsim la început. Cu cit mai mult înaintăm în citire, cu atât mai mult iese în relief figura nervoasă a lui Werther, cu natura'i impresionabilă, fantazia sa puternică și firea'i extraordinară, care se pretează atât de viu la schimbul alternativ de eugetări și simțiri ce urmează a se desfășura în interiorul său sufletese. Sub cerul albastru al Greciei clasice o asemenea fire ar fi fost imposibilă de închipuit. În evuul mediu ea se prea putea, dar s'ar fi perdut năprasnic în grămada mare a fanaticilor său poate ar fi perit pe rug, pusă la supliciu de vr'o acuzație de erezie sau altă nelegiuire a timpului. Abia în secolul al optsprezecelea, această epocă de deșoptare și de idei noi pornite pe toate terenurile, se ivește mediul pentru ast-fel de naturi, căci ele își găsesse cu belșug, nu numai toate condițiile de existență, dar par bine venite și devin populare. În Werther zărim pe primul reprezentant al acestui mediu de predilecție și tip caracteristic al epocii sociale de tranziție ce s'a manifestat de la sfârșitul veacului XIII și pînă la începutul veacului XIX. De la Werther și pînă la Faust, la Manfred și chiar la Cain, nu e distanță mare și nici nu e tocmai departe de acel grup de reprezentanți de a doua mână ai literaturii eroice pe tema durerei lumestii, pe cari ni'i scoate la iveală Chateaubriad sub numele de René, Benjamin Constant sub cel de Adolphe, etc.

Werther a citit mult, mult de tot. Invățătura și literatura acelei vremi au lăsat în intelectul lui urme adineli. El este un erou al aceluși secol de cărturari și risipitori de cerneală, pe care îl poreclește ironia nemțească cu denumirea comică de *Tintenklecksendes Saeculum*. El nu reprezintă pe cavalerul înzestrat cu forța fizică, pusă și mai în relief încă prin armele ce le are asupra'si, nici pe războinicul însuflețit de curagiul bărbăției impetuoase și setoase de luptă. El însă nu se potrivește nici cu seniorul feudal, crescut în manierele și deprinderile etichetelor de curte, ci se înfățișează numai cit ca un simplu burghez,

fantazist, ginditor poetic. O vedem aceasta din starea de reflexii proprii, la cari ajunge Werther pe urma cărților sale, căci iată ce scrie dînsul în una din primele sale epistole către Wilhelm: „Tu mă întrebî, dacă trebuie să'ți expediez cărțile tale. Scapă-mă, amice, pentru Dumnezeu, de aceste cărți. Nu mai vreau să fiu nici condus, nici incurajat, nici excitat. Se zburcă inima mea destul și fără asta. Imi trebuie, dacă vreau, un cîntec de leagăn și pe acesta l-am găsit în iubitul meu Homer. El imi potolește de atîtea ori singele cel iritat și mă readuce la liniște. Căci tu nu știi și nici că ai văzut vre-odată inimă neastîmpărată, nestatornică ca a mea“... Dispoziția dureroasă în sufletul lui Werther îi vine din aceste cărți, pe cari acum le detestează atît de cumplit. El fuge de dînsule, ca de un pericol ce nu înceta a'1 dușmăni, după ce l-a zdrobit pe totdeauna.

Să analizăm puțin această stare sufletească curioasă și anume din propriile mărturisiri, ce le pune Goethe în gura lui Werther. Acesta scrie în epistola sa cu data de 22 Mai: „Cum că viața omului nu este de cît vis, asta aș simțit-o mulți din noi, și eu unul am ajuns a nu mă mai desface de această credință. Și iarăși, cînd privesc încetușarea, în care se găsește toată mișcarea și puterea omului și văd cum întreaga noastră activitate nu se rezumă de cît în dorința de a ne procura satisfacția trebuințelor ce ne împresoară și cari la rîndul lor nu aș altă menire de cît a ne prelungi această existență sărăcăcioasă, — cînd mă gîndesc la aceste toate și mă bag de seamă așa cîte odată, că odihna ce pare că o simte une ori eugetul nostru după îndeplinirea acestor datorii față cu viața, nu este de cît o resemnare visătoare și cei patru păreți între cari suntem închiși, nu ne arată rînd pe rînd decît numai niște imagini variate și perspective luminoase ce le pictăm noi înșine cu fantazia noastră, — atunci, o Wilhelm, trebuie să'ți mărturisesc, că nu mai am de zis nimic, sunt mut. În asemenea momente privesc tăcut în lăuntru meu propriu și regăsesc iar acea lume

ce viețuește mai mult din presimțiri și dorinți tainice, de cît din manifestări și forță vie. Și atunci îmi plutește totul înaintea ochilor mei sufletești și zîmbese numai cît așa visînd, — zîmbese înainte în această lume. Toți oamenii de școală și dascălii o știu foarte bine, cum că copiii nu'și dau nici cînd seama, pentru ce anume vor un lucru; dar faptul cum că și oamenii în vîrstă sunt asemenea copiilor și nu știu nici ei de unde vin și încotro se duc, că nu fac o singură treabă bine chibzuită și aleargă numai după biscuituri și prăjituri, sau se ferece cel mult de vargă, — acest lucru nu vrea să'l creadă nimeni și totuși îl poate orî-cine pipăi cu minile“.

Și mai răzvădit își mărturisește Werther dezamăgirea ce o constată în viață și la oameni, într'o altă epistolă, zicînd: „Tu'mî comuniei că mama mea ar vrea să mă vadă pus pe muncă. Asta îmi pare ciudat de tot. Dar ce altă activitate poate să mă fie de cît coîa-ce fac acuma? Și nu este oare același lucru, dacă alegi griu sau alegi neghină? În lumea aceasta toate se isprăvesc printr'un lucru de nimic. (*Alles in der Welt läuft doch auf eine Lumperei hinaus!*) și prost e acela, care rîvnește la eiștigul banului numai cît ca să îmbogățească pe alții și nu după placul și trebuințele sale proprii . . .“ În aceste exclamații vibrează atmosfera, de care este înconjurat spiritul lui Werther. Epistolele sale ne dau diapazonul pentru interiorul său psihic și în această stare îl găsim deci la începutul romanului.

Să studiam acum mai de aproape citatele reproduse. Ce'l chinuește atît de mult pe Werther, ce idei preocupă acest suflet necăjit, ce fel de gînduri anume sunt acele din care emană un pesimizm atît de profund? El ne vorbește de limitele, în care e încătușată totalitatea forței intelectuale și active a omului și face aluzii la imposibilitatea realizării liniștite a chestiilor vitale principale, cum și la zădărnicia întregii activități omenești, așa cum se prezintă ea prin faptul, că în toate nu se urmărește de cît scopul continuității vieții ca atare. Viața noastră însă, neavînd

în sine nici-un fel de ținută esențială, decât toate cîte le facem în lume nu duc la nimic.... Iată tema în care se rezună această suferință sufletească, și cum că ea e identică aproape cu teoriile faustiane, nu va tăgădui niméne. Pentru a ajunge însă la asemenea concluzii, pentru a susporta chinurile unor ast-fel de convingeri și a deveni victima unei dezamăgiri atît de teribile, — evident că cineva trebuia se fi fost mai întăi fermăecat cu totul de părțile dulcii alo vieței, să fi considerat ca nesfîrșită puterea cugătărei și simțirei omenești, trebuia să fi crezut în posibilitatea unei realizări absolute a chestiilor elementare referitoare la esenta existenței noastre în această lume! Viața i se înfățișează lui Werther ca netrebnică, ca o glumă insipidă; toată activitatea noastră omenească n'are după părerea lui de loc scopuri reale, prin faptul că dinsul aștepta mai înainte de la ea cu totul alt-ceva, conta în oare-cari condiții extra-ordinare, rîvnea la o activitatea oare-care nemărginită și s'a văzut apoi înșălat în toate așteptările sale. În consecință el nu se poate împăca cu neputința omenească și forma mărginită, în care îi pare a fi încătușată activitatea omului în lume, fiind-că el a crezut multă vreme (ba crede chiar și acuma încă) în independența, eficacitatea și absoluta libertate a forțelor spiritului omeneș.

Orî-cum ar privi omul viața, dacă mintea sa e slobodă de prejudiții bolnăvicioase, ea nu va ajunge nici-odată la asemenea concluzii, la un ast-fel de pesimizm. Căci este cert că, înainte de a condamna în ast-fel de mod fanatic și necondiționat toată existența, a declara ca netrebnică întregă această lume și viața dintr'însa, trebuie să aibă cine-va o idee formulată do ceia-ce ar fi mai bun, sau să admită cel puțin ceva mai superior, mai perfect. Și din conflictul comparativ între idealurile ce se admit și actualitatea care pare a merita condamnarea, s'ar putea purcede dacă nu chiar la o abnegare directă, dar de sigur la o critică justă a faptului. Dar și atunci ar trebui neapărat să ținem cont de următoarele puncte:

1) sau vederile idealiste sunt atât de puternice, în cît suprimă ori-ce raport critic față de realitate, făcîndu'l pe om să privească această lume printr'o prizmă, cum am zice, trandafirie,—și atunci acel om se găsește în perfectă armonie cu sine-însuși, lumea i se prezintă ca o plămuire de idealuri și ficțiuni vesele și acest raport fericit față de viață ia numele de optimism general;

2) sau critica vieței lumesti la om a ajuns atât de intenzivă și asiduă, în cît dinsul desfide cu desăvîrșire concepția ei idealistă și, desfăcîndu-se de ori-ce iluzie, privește viața cu sufletul calm și trezvia realistului rece, omițînd a mai solicita de la ea ceia-ce dînsa nu o în stare să ne dea;

3) sau idealurile, precum și criticismul își țin cum-păna, luptîndu-se cu factori de argumentație de-o potrivă de convingători, și atunci vedem înaintea noastră starea sufletească a unui om cum o Werther, vedem pe pesimistul adevărat. El nu e, ce 'i drept, încă destul de tare, în cît să se poată desface cu totul de idealurile sale false și convingerile minciunoase, în a căror mreajă s'a în-curecat într'o vreme, dar nici nu este atât de copil, în cît să'si închidă ochii dinaintea realității și să nu bage de seamă, cît de puțin se potrivește această realitate cu idea-lurile puse pînă la un grad la îndoială. De aci puresc ne-greșit primele manifestații de stare nesuferită în toate ra-porturile cu viața, de aci amărăciunea perpetuă, de aci ne-mulțumirea cu sine-însuși, chinurile necurmato sufletești, neastîmpărul și nehotărîrea inelinațiilor ce se perindează zilnic, gravitînd cînd într'o parte, cînd în alta, — de aci în fine prostrația totală a spiritului torturat ce nu'si mai găsește nici loc, nici mijloc de odihnă.

Să ne întoarcem însă la Werther însuși. Acum, după ce știm cam ce înțeles special are durerea aceasta lumească a sa, să ne oprim puțin și asupra detaliilor concepției acestei curioase lumești, produse prin distrugerea unei sume de idealuri de către realitatea goală a vieței omenești. După noțiunile religioase ce le are Werther, el este de-

parto de orî-ce dogmatizm. Din primele sale scrisori emană un sentiment religios ardent, dar nedeslușit, cam cum era acel propovăduit de Rousseau. Acest sentiment, sau mai bine zis, acest afect religios, era îndreptat la el către natură în toată întregimea ei și se contopește cu tendințele panteiste, pe cari le împărtășea însuși Goethe. De cît, panteizmul lui Werther își are istoricul și putem urmări dezvoltarea sa cam prin toate celelalte romanuri scrise de Goethe. Panteizmul, — această religio a poezilor, — îl satisface la început pe Werther, fiindcă corespunde dispoziției sufletesti de artist. Căci el, ne spune într'un loc:

„Cînd văd drăgălașa vale aburind în jurul meu și soarele planează colo sus de-asupra desişului nestrăbătut al pădurei mele, în cît numai cu anevoe se mai furișează cîteva raze în lăuntru sfînțeniei plină de umbră, iar cū zac colo în iarba cea înaltă lingă pîriul șopotitor și — cînd trag așa cu urechea la mișuiala micii lumi împrejurul meu, simt pare că micile și neînțelesele chipuri ale vermușorilor și tînțarilor din iarbă mai apropiate de inima mea și simt în același timp prezența a tot puternicului, ce ne-a creat pe toți după chipul său;—simt, nu știu cum, ca o adiere a dragostei sale pentru toate făpturile pămîntului, o vibrație din acel izvor etern de iubire ce ne susține și poartă pururea.... Și atunci, amice, văd în jurul meu lumina plăpîndă și lumea întregă și cerul se coboară oare cum spre sufletul meu, întocmai ca chipul cel dulce al iubitei, cău-tînd liniște în brațele mele; mă cuprinde un dor, un dor nospus, și gîndesc: O, dacă ai putea tu să le spui aceste toate! O, dae' ai fi în stare să le inspiri acestei hîrtii, să le scrii aceste toate, cite zvienese cu atîta putere în lăuntru tău, pentru ca să se prefacă această hîrtie albă în oglindă, oglinda sufletului tău-însuși, care nu este alta de cît oglinda zeităței năfirsite“

Nu mai departe însă de cît la 18 August găsim din cuprinsul altei epistole, că raporturile lui Werther față de această natură atît de deificată s'au schimbat în contrar. Concepția poetică panteistă l-a adus treptat la cunoașterea

nealterabilității, perpetuității și uniformității legilor generale lumesti și în același timp l-a adus și la convingerea despre variația neștrămutată a formelor existenței. Acest miraj de formă și de antropomorfism, la care era chemat să asiste sărmanul Werther, cum am zice, prin vitrina sa sufletească, l-a zguduit în convingerile sale vechi și, părăsind subit idealurile de odinioară, iată ce scrie sub impresia acestei deșteptări stranie: „Mi se pare că văd înaintea ochilor mei o cortină care cade, arătându-mi că tabloul vieții nesfârșite ce l zărisem înainte, s'a prefăcut de-odată într'un abis, unde nu e de cît moarte fioroasă. Poți tu să'mi mai vii și să'mi spui că totul viețuiește, cînd eu văd bine că toate sunt atît de trecătoare, cînd toate zbor încolo cu iuțeala unei furtuni și abia se mai poate băga de seamă, dacă un ce însuflețit a și avut vreme îndestulă ca să'si arate pe deplin puterea existenței sale înainte de a se stinge și pierde în acel groaznic curent, ale cărui valuri înghit și zdrobesc tot, tot! Nu trece o clipeală, în care să nu îți se ia ceva din tine sau să nu se zmulgă ceva din jurul tău și nu trece nici un moment, în care tu-însuși să nu fii silit a distruge pe alții. Faci o primblare nevinovată, și pe cîtîi bieți vermușori nu'i costă acest lucru viața; cu piciorul tău inconștient sfărîmî muncii fără seamăn, distrugi edificiul complicat al unor sărmane furnicii și prefaci miile de existențe în praf și mormint. Vai, nu dezastrele cele mari ale lumii, cu inundări teribile și cutremure de pămînt ueigașo ce înghit orașe și sate, mă impresionează atît de mult, dar mă ntristează că trebuie să privesc această forță distructivă ce se ivește din fie-care unghiū al naturii și care n'a creat, la drept vorbind, nimic în lumea asta, ce n'ar fi necesitat nimicirea unui alt lucru, ba chiar anihilarea proprie. Și ast-fel mă izbesc de toate aceste, privesc cu spaimă aerul și pămîntul și forțele multiple ce se perindează în această lume și mi se pare că văd înaintea mea numai cît un monstru fioros ce tot ucide, înghite și rumegă, fără încetare și va continua a face tot așa în vecei“.

Înțelege lesne orî-cine că în această stare de cugetare nici vorbă nu putea să fie în sufletul lui Werther de o concepție liniștită față cu legile firești și cursul lor inevitabil de dezvoltare. Și pe măsură ce se simțea în imposibilitate de a părăsi vechile idealuri și credințele sale teleologice, era totuși pus în necesitatea amară de a vedea în fine și a înțelege șubrezenia acelor idealuri ale sale. Cu cît înaintează dar romanul, cu atît mai mult se și observă la Werther halul de nedumeriri, în care îl aduc, vrînd-nevrînd, toate aceste constatări, ast-fel în cît puțin timp înainte de a se sinucide serie lui Wilhelm următorul lucru: „Eû respectez religia, — tu o știi asta bine — și simt în acest moment, ca nici-odată, că dînsa este un adevărat razăm și adapost pentru cei slabi cu duhul și cei ce nu găsesse altă scăpare. De cît te întreb, poate religia, saû trebue ca, să ofere acest lucru orî-cuî?” Și apoi mai adăogă el tot în acea epistolă, ca un strigăt stîșietor de desperare: „Doamne, doamne, pentru ce mă părăsît?” Iar în ajunul nefericitei hotărîri de a’si curma zilele (6 Decembre), Werther aruncă pe hirtie un ultim adio, destinat pentru cei din casă, care cuprinde numai cuvintele: „Rămîneți cu bine, ne vom vedea iarăși și cu bucurie!”

Indoelile religioase, pe cari le-am constatat la Werther sunt dar și ele una din cauzele principale ale stărei sale sufletesti îndurerato, a acelei stări psihice generale, în care se găsea tineretul de pe vremea sa. Această stare însă se explică numai prin lipsa evidentă de credință și insuficiența, saû mai bine, mistificarea instrucției și educației de pe atunci. Dacă Werther n’ar fi de cît un burghez din cei liniștiți și cu sufletul prozaic și n’ar avea în sine sădit deja germenul neastîmpărului, pornit dintr’o sumă de idei băgate așa la întimplare în capul său extrem de receptiv, atunci poate ea s’ar fi împăcat în cugetul său cu împrejurimea ațițătoare a veacului și din compromisul involuntar ce s’ar fi produs între spiritul său domol și năvala ideilor impetuoase ale veacului, ar fi rezultat o indi-

vidualitate relativ noatină de acele furtuni, ascunsă între miile de individualități cu concepție lumească mai mult sau mai puțin pasivă și indiferentă. Werther a căzut însă victimă îndoelilor și nedumeririlor, care pentru un spirit ca al său au trebuit să devină fatale.

Să ne întoarcem acum la o epistolă a sa din 12 August, care prezintă mare interes pentru lămurirea și mai bună a caracterului lui Werther, din punctul de vedere al contemplărilor sale lumești. În această serisoare găsim pe lângă opoziția care i-o face Albert. Acest Albert e un tip de burghez dotat cu o natură și dispoziție sănătoasă, inaccessibilă însă pentru idei mai vagi și nici prea capabil a se manifesta sufletește în vr'un mod mai original cumva. Între ei se încinge o discuție asupra sinuciderii și Albert îi zice lui Werter între altele: „Nu pricep, cum poate un om să fie atât de nesocotit în mintea sa, în cât să ajungă să se impuște. Mie deja gindul acesta singur mi-ar face silă“. Şi apoi adaugă el la alt loc. Nu e acest lucru oare o lașitate, când știut este, că mai ușor îi vine cuiva să moară, de cât să suporte bărbătește această viață plină de amărăciuni?“

La aceasta Werther îi răspunde: „Firea omenească își are rosturile sale. Ea poate în adevăr suporta bucuria cea mai vie, ea și întristarea și chinul cel mai amar, însă numai pînă la o limită bine fixată în sufletul fie-căruia, în cât îndată ce acea limită a fost întrecută, trebuie să succombe, să piară. De aceea, nici nu poate să fie vorba aici dacă cineva e tare sau slab, ci se naște din contra întrebarea, dacă este el în stare sau nu este să suporte destiul și nevoile sufletești sau fizice ce le revărsă acesta asupra lui. Mă uimește mult dar, că li se atribue celor hotărîți la sinucidere, lipsa de curagiu și bărbăție, întoema cum m'ar uimi, când ași auzi că un bolnav, pe care îl sting de pe pămînt niște friguri mortale, e acuzat de lașitate“.

„Amice!“ exclamă Werther iarăși la alt loc. „Omul pururea va rămînea numai cât om și nimic alt-ceva. Căci în definitiv, nici pe el nu'l prea poate mult ajuta picătura

de rațiune ce i-a dat natura față de celelalte ființe, cînd năvăleşc peste dinsul desporarea și patima și se vede seos din limitele firei omenești“.

Ori-cît de mult ne-am da în partea raționamentului lui Albert, vederile lui Werther se prezintă totuși interesante pentru noi și anume din altă privință. El considera fie-care pas pe care-l face omul, ca un rezultat al multitudinei de înrîuriri factice, și tot ce emană din acțiunile unui om, este, după părerea sa, dictat iarăși numai de motive purcese sub raportul superiorității asupra altora. Pentru el nu există propriu zis idea de crimă sau delict, acțiunile, ce le-ar comite omul sub acest titlu, fiind dictate numai de către asemenea motive. Prin această condiție specială ori-ce rău îi apare oare-cum legitim și deosebirea între bine și rău îi rămîne un ce nelămurit. Cu alte cuvinte, ori-ce faptă considerată de codicele legii ca rea, este pentru Werther cel mult manifestarea unei faze de suferință, pe care lumea ar fi datoare a o căuta și a o alina, sau dacă vrem, a o înlătura, — însă nimic mai mult! Condamnarea necondiționată a criminalului îi pare dar nu numai contra ori-cărei logici, dar și contra umanității în genere. Și iată că aci zărim în adevăr întreaga direcție umanistă a secolului XVIII. Căci aceste tendințe filozofice și etice din epistola lui Werther, ce sunt ele oare alta, de cît liniamento din teoriile propăveduite și astăzi încă! Este numai că lui Werther nu-i ajunge energia și întregul chip ni se prezintă fatalmente ca prea nervos și bolnav, în cît să se poată menține în direcția strict reală spre care l-a pornit soarta sa.

Ceia ce mai trebuie apoi de remarcat în epistolele lui Werther, sunt pauzele de repaos sufletese, în cari întreaga sa răzvrătire interioară își dă, cum am zice, cite un răgaz bine meritat. Pentru noi, cititorii însă, aceste momente de liniște contemplativă dovin totuși interesante, prin faptul că ne permit a ne reculege noi-inșine în aprecierea eminamente dificilă și delicată a acestei firi extraordinare, a acestui tip omeneș al veacului său, pre-

cum numai Goethe a știut să ni-l creeze. Unde își găsește oare Werther mîngierea în asemenea oare de potolire, sau să zicem mai bine, de prostrație sufletească? În Homer! Iată un cîntec de leagăn curios, pe care și'l alege desperatul Werther. El nu se separă de Homer în toată partea întâia a romanului, precum nu se poate despărți la partea a doua de Ossian. Cu acești doi autori în mină se retrage nu odată, după lungile sale primblări, în unghururile cele mai aseunse ale pitorescului orășel și'și delectează sufletul său obișnuit cu aceste izvoare, recîștigă pentru moment liniștea dorită și profită apoi de nepăsarea prețioasă, dîndu-se în vorbă cu copiii și lucrătorii naivi de la țară, ce par a resuscita chipurile neprihănite întilnite în cărțile ce le poartă la subsioară.

De cît în timpul din urmă nici aceste momente de recreație sufletească nu'i le mai acordă starea nefericită lui Werther, dispoziția spiritului său intrînd într'un stagiū peste măsură de critic. Nimic nu'i mai poate face plăcere; începe din contra să'l agaseze ori-ce lucru. Intilnind într'o zi pe un smintit, cade pe gînduri și în sufletul său se dezlănțuește o deznădăjduire fără margini. El serie: „Dumnezeule al dreptăței, nu cum-va ai vroit tu ca fericirea omului să înceteze, cînd vine la mînte și să reînceapă abia, cînd nu mai este stăpîn pe ea!“ În aceste cuvinte vedem indicat destul de deslușit izvorul ulterior al tuturor suferințelor lui Werther. Revolta cugetărilor lui a adus la prăbușire năprasnică întreaga armonie a concepțiilor sale lumești și el începe acum să invidieze copiii și ieșiții din mînte pentru nevinovăția duhului lor liniștit, înțelegînd însfirșit ce a pierdut.

Dar se naște acum o întrebare de natură absolut practică. Nu există oare mijloace pentru paralizarea unei asemenea explozii sufletești ca cea produsă în capul lui Werther? Nu ar fi posibilă aci o teorie de salvare pentru asemenea spirite, la cari din nefericire și predispoziția își are rolul său fatal? Răspundem că da și nu e nici măcar nevoie a plăzmuī pentru asta teorii complicate, căci există

două mijloace de salvare și încă foarte eficace. Primul ar fi o activitate oare-care practică, sau să zicem mai bine, o muncă statornică și insistentă de natură mai mult fizică, care să absoarbă și în același timp să înăbușe preocupările psihice ale individului. Al doilea, din contra, ar fi de căutat într'un atașament puternic către o persoană anume, de pildă în amor. Vom căuta să studiem pe Werther și din punctul de vedere al acestei probleme psihice, examinând raporturile sale față de activitatea publică, care era menită să'l salveze, precum și fazele iubirei ce o avea pentru Charlotte. Ne vom convinge însă, — o spun de înainte, — că tocmă aceste două mijloace, ce ar fi adus alte ființe la scăpare, au produs sub condițiile date în romanul lui Goethe, contrariul, determinând peiroa lui Werther.

La partea a doua a romanului lui Goethe găsim activitatea practică a lui Werther. Autorul ni'l prezintă ca funcționar la o legațiune și caută să plaseze în cadrul slujbei ce o face eroul romanului în zisa calitate, tot felul de reflexuri izvorite din starea ca sufletească schițată mai înainte. La început se pare că numeroasele atribuțiuni de funcționar îl distrează pe Werther. După câteva săptămîni deja însă i se urește luerul. Trimisul extraordinar, căruia îi este Werther atașat în calitate de secretar, pare a'i face zile de tot grele cu formalismul birocrație și Werther suferă mult de priveliștea slugărniceii oficiale, la care este condamnată întreaga sa muncă intelectuală și fie-ce manifestare a voinței sale. Ca om crescut în principiile epocii pline de năzuinți impetuoase, îi vine imposibil să se familiarizeze cu sfera ce domnea în administrațiunile Germaniei de pe atunci. Stagnarea morbidă a omului ce stă tăcut pe locul său și așteaptă cu smerenie să fie înhamat la o nouă ispravă de cancelarie, insipidă atît prin esența ei, cît și prin felul executării, devenea pentru Werther din ce în ce mai insuportabilă și întreg acest mecanizm de gîndire șablonată îi părea un ce tot mai odios.

Aversiunea sa contra acestei cancelarii tiranice crește deci pe fie-care zi și în lăuntru său clocotește o ură în-nădușită față de tot numai ce îi amintește despre acest serviciu nesuferit. El și profită de prima ocazie, în care se vede atins prin spiritul jienitor de castă birocratică și, pretextînd că se simte blesat de prejudiciile de rang ce 'i se adue mereu, demisionează din funcțiunea sa. Slobod în fine, se gîndește mult, cum ar putea să 'și aranjeze mai bine existența, începe un moment să chibzuîască dacă nu ar fi bino să se angajeze în vr'o expediție războinică și... se întoarce în Wetzlar, la Lotte.

Să ne luăm puțin pe urma istoriei relațiunilor lui Werther cu Charlotte Buff, saū mai bine zis cu M-me Kestner. Iată cum o schițează înamoratul tînăr într'o epistolă a sa pe această femeie: „Pe cit de simplă, pe atîta 'i ea bună și tare în caracterul său neinfluențat. Și totuși, cîtă liniște sufletească o împreunăată la această femeie, de altminterlea așa de vie și harnică!“ Vedem îndată că ceea-ce 'l impresionează mai mult pe Werther, este, că găsește în Lotte tocmai ce 'i lipsește lui însuși,—liniștea sufletului. Viața la Lotte, îi pare un adevărat *izvor de bunuri nespuse*. Ocupațiunile ei cu trebile gospodăriei, de o potrivă cu conversațiunile zilnice ce le are în cercul cunoscuților de casă, cad în aceeași categorie de distrațiuni naive, ea și citirea din cînd în cînd a unui roman englez, saū părerile ce le schimbă dînsa cu prietînii asupra sericrilor religioase ale lui Klopstock. Iată o viață de casă, naturală, neprefăcută, iată tipul adevăratei gospodine ideale germane, un model al vestitoi *Tüchtige Hausfrau*. Imaginea Lottei cu firea ei sentimentală, simplitatea idilică și lipsită de orî-ce pornire critică, reprezintă toate trăsăturile acestui tip atît de distinct de femeie și mamă, în cel mai curat înțeles al cuvîntului. Cînd o vede Werther pentru întăia oară, Charlotte e înconjurată de o ceată de copii. El rămîne fascinat de înfățișarea impunătoare și în același timp duioasă ce o are această grupă ideală pentru dînsul. Căci iarăși e aparența naivă, lipsa totală de aranjare premeditată, farmecul aspectului a-

devărat și nevinovat, care 'l seduce, întocmai cum îl tenta-
 tău aceste lucruri pe un Rousseau și 'l făcea să le caute
 pretutindenea, în viață, ca și în literatură. Nici o mirare,
 că duhul imens de impresionabil al bietului Werther zboară
 involuntar spre ivirea luminoasă zărită în niște momente,
 cînd lumea asta nu 'i mai oferea nimic. Însă Lotte aparține
 lui ~~Wilhelm~~, care ni se prezintă în partea întâia a roma-
 nului ca logodnicul ei și acum îl găsim că îi e chiar soț.
 Werther face la început tot posibilul să înăbușe în sine
 acest nefericit amor și reușește pînă la un grad oare-care
 a paraliza inclinațiunea sa, părăsind localitatea și intrînd
 în funcțiune. La revenirea în Wetzlar, pasiunea sa ia însă
 niște forme ce ies cu desăvîrșire din limitele lucrurilor
 supuse voinței omenești și el devine prada celor mai straș-
 nice chinuri.

„Toate nemulțumirile suferite de Werther în activita-
 tea sa ca slujbaş“, scrie autorul, „neplăcerile sale cu șeful
 legațiunei și tot ce nu 'i izbutea și îl amărea, toate aceste
 l-au minat adînc pe nefericitul tînăr. El s'a văzut la un
 moment dat oare cum părăsit de întreaga lume, urgisit de
 toți, condamnat la supliciul cel mai strașnic, la neactivi-
 tate completă, dus la ultima desperare și incapabil a
 se apuca de ceva, în cît se vedea în cele din urmă împins
 fără voia sa tot mai năprasnic spre peiro. Ast-fel de la
 un timp încolo nici nu se mai opunea destinului său, ci
 se zbătea numai tăcut și amețit de deznădăjduirea sa fără
 margini, în cugetări tăcute, între cari unica și cea mai
 luminoasă îi era gîndul la adorata ființă, ce 'i răpea odihna
 și 'i sleia puterea de a face ceva. Tristul sfîrșit, ce a urmat
 apoi, a venit asupra lui Werther după o sară fantastică
 și în același timp lugubră, petrecută în societatea Lottei
 cu citirea lui Ossian. Impetuoasele și pătimașele versuri
 ale lui Makferson¹⁾ au adus starea de patimă a inimei

1. Se știe că aceste pretinso opere ale lui Ossian nu erau de cît
 falsificări fabricate de zisul Makferson cu un talent, care merita în
 adevăr o altă soartă mai bună.

lui Werther la erupțiune, căci a doua zi noaptea s'a și îm-
pușcat. — „El a fost înmormintat la marginea cimitirului,
departe de locurile de odihnă ale creștinilor buni și einștiți.
Trupul său a fost dus la groapă de meseriași și nu era
de față nici un preot (*Handwerker trugen ihn. Kein Geistli-
cher hat ihn begleitet*)“. Cu aceste cuvinte semnificative, luato
din opistola lui Kestner (relativă la sinuciderea lui Ieru-
salem) încheie Goethe romanul său.

În ziua de 2 Octombrie consilierul intim, von Goethe,
a avut onoarea de a fi chemat la Erfurt de către Napo-
leon Bonaparte, ce se găsea pe atunci în slava sa supremă
de împărat și era curios să cunoască pe marele poet al Ger-
manilor. A venit vorba și despre Werther, pe care Bona-
parte îl citise, — după cum am mărturisit-o în urmă, — de mai
multe ori în traducere franceză, lectură ce o avea cu sine
chiar în expediția egipteană. Napoleon i-a observat lui
Goethe, că nu vede în romanul lui Werther *unitatea* mo-
tivului de fond și găsește nepotrivit, cum că suferințele e-
roului să nu fi pornit numai cît din iubirea sa nefericită,
dar și din *ambție*, din nemulțumirile ce i le pricinuis-
e vexațiunile suferite în funcțiunea sa, etc. „Nu văd lucru fi-
rese,“ zicea Napoleon, „și înainte de toate o asemenea con-
cepție este făcută chiar oare cum să slăbească ideea în pri-
vința imensei înriuriri a amorului asupra lui Werther. Cum
de nu te-ai gândit D-ta la asta? Genialul Goethe, cu spiritul
său extraordinar de fin, a admis cu zimbet raționamentul
împăratului, observînd însă, că poetului îi este ertat une
ori, mai ales cînd urmărește anume scopuri artistice, să treacă
și peste cadrul raționamentului de toate zilele și să se folo-
sească de trucuri și finețe, pe cari nu le bagă de seamă
alt muritor. E sigur însă că dacă s'a și mulțumit mi-
nistrul weimarian, von Goethe, să împace pe un Bonaparte
cu acest răspuns conciliant, tînărul poet Wolfgang Goethe
î-ar fi spus cu totul alt-ceva. Împăratul luase lucrul din
punct de vedere pur francez și judecînd romanul lui
Goethe prin prizma pseudoclasică, considera drept defect
literar lipsa sistemului quasi oficial. Astfel intervertind

retorica, ce și-o permitea Goethe cu noua sa direcție pe terenul romanului, — direcție care în istoria literaturii germane e atât de caracteristică, — Napoleon se făcea că nu pricepe tendințele revoluționare exprimate în Werther. Mai uita, sau poate se făcea că uită și asta, că tocmai în aceste inovațiuni simptomatice ale romanului lansat de tânărul Goethe și opoziția acestei mici opere față de calapodul vechiu al publicațiilor similare, zăcea secretul senzațiunii ce au produs-o „Suferințele tânărului Werther“ în lumea întreagă chiar din momentul apariției cărții.

Din analiza, căreia am supus această scriere epocală, vedem în adevăr, că pasiunea nefericită a lui Werther pentru femeia altuia nu prezintă pentru noi de cât un ce de ordine secundară. Vedem o circumstanță, care bifurcă numai întru citva starea interioară a eroului și pornirile sale excentrice, însă nu'l determină întru nimic. Destrăbălarea sufletească a lui Werther își are cauzele sale mult mai adânci, căci ele se ascund de fapt în temeliile concepției sale lumești și chiar în firea sa întreagă. Și tocmai această concepție lumească e, care interesează pe istoricul literar de aproape. Studiind pe Werther, noi începem a cunoaște și pricepe convingerile sale filozofice, religioase și morale, precum și raporturile sale cu obștia lumească și activitatea publică. Și iată că vedem răsărind în fața noastră un *Stürmer* și *Dränger* în toată puterea cuvintului, un adevărat reprezentant al acelei mișcări semnificative și extrem de specifice, pe care însuși Napoleon a întrezărit-o pe sub garnitura de nuanțe mai mult de cât nevinovate ale scrierii senzaționale scoase de Goethe. Căci aste erau acele accesorii deosebite în motivarea romanului lui Werther, cari îi păreau corsicanului observator cam ieșite din cadrul normal și de cari zicea el către autor, că *paralizează* numai cât armonia deducțiunilor ce și le face cititorul în privința puterii amorului. Pentru noi însă iese de aci în relief grandioasa unitate a caracterului, pe care a voit să

ni'l dea Goethe în figura măestră a adine cugetatului său Werther.

Fiind-că am pomenit de acest prea interesant *qui-pro-quo*, pe care a încercat să'l însceneze Bonaparte pe socoteala romanului lui Goethe, să 'mă fie permis a mă opri puțin și asupra unei faze de apreciere cu totul diferite, în care a fost tras Werther, și,—ce'i mai remarcabil—tot din parte franceză. Cunoscuta și spirituala scriitoare, doamna *Stael*, publicînd cartea sa «*De l'Allemagne*», vorbește și despre romanul lui Goethe și zice: „Poetul Goethe a voit să ne dea în această carte nu numai cîte o imagine artistică a suferințelor iubirei, dar tot-odată și un tablou întreg al expresiei bolnăvicioase a secolului nostru (*les maladies de l'imagination de notre siècle*). Această lume de idei, inacomodabilă cu actele voinței omenești, îi produce o adevărată amețelă, în cît îi pare că te găsești la marginea unei prăpăstii, în care trebuie să dispari fără doar și poate“. Oare nu a prins *M-me Stael* cu aceste puține cuvinte, — cam înflorite, nu'i vorbă, — întreaga chestie istorică a valorii romanului lui Goethe și a precizat dintr'odată esența poetică a personalității lui Werther? În a doua ei carte „*De la Littérature*“ aceiași *M-me Stael* ne spune și mai mult, căci indicînd amestecul de pesimizm și reflexiuni senine, de cugetare trează și exploziunii pătimașe, ea zice că aceste toate nu sunt în fond altceva de cît niște trăsături caracteristice, ce corespund exact caracterului german național. Excelenta scriitoare pronunță cu asta o sentință interesantă și un adevăr mare.

„Suferințele tînărului Werther“ au provocat o literatură întreagă de recenzii, comentarii, imitațiuni și traduceri. O lume imensă a apucat să se intereseze pe urma acestui roman de cele mai mici amănunte psihice și analitice ce erau și păreau posibil de dedus și cîștigat cumva din substratul scrierei lui Goethe. Și era și de unde să iasă atîta sumedenie de fabricate pseudoliterare, cînd ne gîndim la mulțimea de subiecte apropiate prin afinitatea de imaginare ce se extrăgeau din raporturile efective, cari existau în-

tre personalitățile adevărate și inchipuite: Lotte-Charlotte Kestner, Werther-Ierusalem-Goethe, etc. Până în anii șasezeci și încoace se făceau încă pelerinagii sentimentale la mormintul lui Ierusalem în Wetzlar și fracul vinăt à la Werther era chiar nu de mult încă o relievie, pe care nu se jenau a o păstra la garderoaba lor mulți din scriitorii germani aflați încă în viață. Cit despre efectele directe, ca produs firese asupra unor spirite slabe sau predispuse mai de'nainte la intențiuni sinistre, s'a găsit nu odată în buzunarul sinucişilor între altele și romanul lui Werther. Asta însă nu ne decide a lua în serios o observație, făcută tot de d-na Stael, că Werther al lui Goethe ar fi pricinuit mai multe sinucideri de cit femeia cea mai frumoasă de pe lume. Ce'i drept cu toate aceste, este, că acest roman senzațional a mișcat ca și orî-ce lucru mai de importanță o sumă, și încă foarte considerabilă, de spirite agitate pe aceeași temă, sau poate pe oare-carî micî variante.

Înainte de toate este un lucru esențial, ce trebuie constatat : și anume, că sentimentalismul, care nu s'a pronunțat în clasele de rînd germane de cit sub niște forme puțin expresive, a găsit în romanul lui Goethe o alimentare și propagare peste măsură de neașteptată. Era ca un fel de comoțiune generală simțită în toate spiritele sensibile, care a pus la un moment dat în vibrațiune miriade de sentimente ce nu avură ocazie să se manifeste și acum respiră ca după o furtună dezlănțuită în atmosfera grea și insuportabilă. Întocmai ca și *Noua Heloiză* a lui Rousseau, s'a întrecut și romanul lui Werther cu efectele sale, sporînd și răspîndirea unui sentimentalism dus la extrem, și asta a fost poate unicul motiv, care l-a făcut pe Goethe une-orî să regrete din suflet că a scris acest roman. De cit să mărturisim pe de altă parte, că această consecință era una din *formele inevitabile* pe care trebuie vrînd-nevrînd să le ia orî-ce lucru nou, îndată ce se prezintă ca idee critică menită a pătrunde în lumea mare. Această debordare de sentimentalism era cu atît mai inexorabilă, fiind-că răs-pundea la încătușarea sufletească și mai enormă a trecutu-

lui. Și ast-fel și această stare de amărăciune și durere sufletească epidemică, ca să'i zicem așa, pe care ne-o arată sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX, nu este alt-ceva de cît o treaptă, peste care trebuia omenirea să calce negreșit, pentru ca să treacă înainte spre lumea ideilor noi și a epocii de renaștere și dezvoltare spirituală în stil mai mare.

Foarte mulți critici, reprezentanți ai diferitelor direcții mai mult sau mai puțin adoptate de publicul mare cult, au judecat curios de tot opera lui Goethe. Unii au luat-o drept apologie la tema sinuciderilor și, ce'i mai straniu, chiar presa protestantă a atacat cu înverșunare nespusă romanul lui Werther, declarîndu'l că e o carte absolut imorală. Autorul acestei păreri crude era preotul protestant hamburghez Götze, care nu numai că condamnă serierea din punctul său de vedere personal ortodox-șovinist, dar invocă în mod zgomotos intervenția autorității (*die theuere Obrigkeit*), ca aceasta să suprimă prin măsurile polițienești răspîndirea unei ast-fel de monstruoziități lecturale. Ideia, că Goethe a vroit în adevăr să patroneze prin Werther tendința spre sinucidere, a găsit de alt-fel, cu toată absurditatea ei, aderenți pînă și în cercuri de oameni, cari nu aprobaū toate cite le spunea infuriatul păstor Götze. Pe ei îi conducea mai mult compătımirea profundă ce o exprimase Goethe relativ la eroul romanului său însuși. Am auzit deja în ce raport apropiat se găsea el de personalitatea lui Werther și știm că cea mare parte a suferințelor lui Werther era de fapt o copie a turmentelor ce au zbuciumat inima poetului însuși. Motivele de sinucidere erau dar tot atit de adînc săpate și în sufletul lui Goethe, numai că nu au ajuns a fi executate. Totul era, că el n'a făcut nici un secret din ele și impresiunea lor și-a făcut efectul și în alte spirite, mai puțin rezistente. De cît de la această solidaritate de sentimente produse la cititori cu expresia unei simple compătımiri, și pînă la acuzarea că Goethe ar fi predicat prin acest roman teoria sinuciderii, e cam departe și a trebuit să colaboreze mai mult de cît

o opinie prejudicioasă, pentru ea să se ajungă la formularea unei invinuiri atât de triviale și răutăcioase.

Interesant este raportul lui Lessing față de romanul lui Goethe. Lessing era cunoscut de aproape cu acel Ierusalem, care a dat prin sinuciderea sa motivul principal la crearea lui Werther și la 1776 a publicat scrierile aceluia nefericit tânăr. E o colecție de încercări filozofice, din care una poartă titlul „Despre libertate“, iar celelalte tratează chestii de ordine secundară. Lessing era foarte nemulțumit de faptul că personalitatea acestui Ierusalem a fost mistificată prin romanul lui Goethe în așa mod, în cât i s'a dat în cele din urmă, de lumea întreagă o concepție cu desăvârșire mincinoasă. Se pare însă că pe lângă această nemulțămire întru cit-va legitimă, s'a mai adăugat apoi și un alt incident de natură mai generală, căci aflăm într'o scrisoare ce o adresează Lessing amicului său Eschenberg, următorul pasagiū: „Nu crezi d-ta că această scriere a lui Goethe este făcută să aducă mai mult rău de cât bine? Nu era oare mai prudent ca romanul să se termine în chip mai liniștit? Cine va crede că un tânăr Grec sau Roman ar fi fost în stare să-și ia viața în asemenea condiții? E lucru ca și exclus. Căci ei știaū să se ferească de ast-fel de stări pătimase de dragoste și pe vremea lui Socrate abia ar fi fost acuzată o fată pentru asemenea faptă, necum un june“. Aceste imputări destul de înțepătoare denotă de alt-fel pină la evidență ce antipatice îi erau lui Lessing toate chestiile brodite pe acel sentimentalism uneori exagerat, prin care excela mai ales deceniul al șeptelea din secolul XVIII. Ori-cum, părerea lui, de și covârșitoare, găsea oare-care îndreptățire la public, știut fiind că venea de la un critic de talie. Majoritatea a rămas totuși de partea admiratorilor, tineretul însuși fiind mai ales acela, căruia îi impunea sfârșitul tragic al romanului. Dacă se lua Goethe după ideia lui Lessing și termina suferințele lui Werther cu ridicularizarea sentimentelor duse la extrem, era să producă de sigur impresia cinizmului celui

mai sfruntat față de o lume întreagă, inspirată de un curent cu totul opus.

Și mai ostilă a fost atitudinea unui alt scriitor german contemporan față de romanul lui Goethe. Jurnalistul Nicolai, de care voiă să pomenesc, nu avea, ce'i drept, titlul de critic de talent și autorizat ca Lessing, dar era totuși ascultat de o mulțime considerabilă din publicul de pe atunci, care îi aprecia foarte articolele sale de ocazie. Parodia ce a lansat-o dinsul în contul romanului lui Goethe sub numele de „Fericirile Tinărului Werther“ a găsit destul cititori, de și în fond nu prezenta de cît o umplutură seacă de sentințe burgheze, împetrițate cu explozii de morală searbădă, la care se potrivește de minune tonul de propagandă dictat de un spirit pizmaș și gălăgios din fire. Ca să dau numai cît un exemplu, de ce calibru sunt sarcazmele acestei parodii, relevez pasagiul din broșură, unde Albert îi trimite lui Werther o păreche de pistoale încărcate cu bășici pline de singe de cocoș. Dacă spirit poate să fie asta! Frunțașii „Epocei Furtunoase“ în cap cu Leopold, Wagner, au dat și ei revanșă, — și nu tocmăi proastă, — hulitorilor lui Werther, publicînd nu mult timp după aceea o poemă glumeață sub titlul „Prometeu, Deucalion și Recenzenții“. Poema a avut enorm succes și a produs mult haz. Prometeu, — adică Goethe, — trimite în lume pe fiul său Deucalion, — adică pe Werther, — iar pe scenă apar recenzenții avînd în mijlocul lor pe Nicolai, transformat în orang-utang....

Veninos pînă la exces a fost atacul unui oare-care Lentz, care, — se zice, — s'ar fi simțit atins de romanul lui Goethe, pentru că avea oare-carî asemănări cu felul cum se găsea descris Werther. Pe de altă parte interesantă la culme a fost recenzia lui Merk, adorator fervent al figurei lui Mefistofeles. Ce este însă mai prețios în acest ciclu de publicații apărute pe urma senzației produse de romanul lui Goethe, e genul imitărilor ce s'a manifestat aproape la moment în sinul celorlalte literaturi mai mari, De și scrierile similare resărite pe tema aceasta mai

ales în Franța, Anglia și Italia, nu prezintă nimic stătător de sine, ele probează totuși pină la evidență, că spiritul din „Suferințele tinărului Werther“ era în vremea aceea cam pretutindenea același și putea deci să cutreieze cine-va Europa întregă pentru a constata din nou și iarăși, că ultimele decenii ale secolului XVIII și primele din secolul următor vibrau de aceleași idei, pe cari le atinsese și făcuse să răsune Goethe cu motivele sale werteriane. Una din cele mai de seamă scrieri de acest soiū este fără îndoială romanul poetului italian Hugo Foscolo, apărut pe la 1802 sub numele „Cele din urmă scrisori ale lui Giacoppo Ortis“. Autorul însuși mărturisește că a fost influențat de „Suferințele tinărului Werther“, căci eroul său Ortis avînd originalitatea sa proprie, a fost numai cit complectat prin caracteristica nouă ce i-au dat-o trăsăturile împrumutate în urmă din personalitatea lui Werther. Izvorul inițial al romanului însă e cu totul altul. Ortis e un tînăr Venetian însuflețit de aspirațiile patriotice republicane, ce apucau să se simtă de la finea veacului XVIII spre primele decenii ale veacului XIX și în Italia, prevestind cam pe față renașterea națională, care a și avut loc curînd după aceea. Despotismul napoleonic a contribuit, bine înțeles, la excitarea acestor sentimente manifestate de Ortis ca tip al tineretului pornit pe această cale și mai adăogîndu-se și un amor exaltat, eroul lui Foscolo ajunge la stadiul, unde detaliul sinuciderei luat din romanul lui Goethe, îi determină soarta tragică exact pe același ton final ca și la Werther. Numai atît, că luptele Italiei contra poftelor cuceritoare ale Austriei găsesce în acest roman oare-cari localizări interesante, cari fac ca sfîrșitul romanului să aibă și un cașet patriotic special, ce nu i șade rău de loc.

Ast-fel teoriile werteriane apar aplicate într'un sens cu totul specific și asigură prin noua fază de sentimentalism practic, oare cum vitalitatea acestui curent care, pornit pe tema unor tendințe curat temporare, alimentează acum năzuința națională. Și aceste se răspîndesc, cum vedem pe un orizont plin de viitor. Căci, privită mai de aproape, lupta

între trecut și între curente timpurilor noi, pe care o întrevădem în întreaga urzeală a romanului lui Goethe, nu are tocmai multă izbîndă în partea ei. Werther își perde, cum am observat, idealurile sale vechi în mod, putem zice, irevocabil și nu'i rămîne nici măcar o speranță oare-care de a se mai întoarce spre ele sau măcar a se liniști de turmentele suferite pe urma lor. Punctul său de vedere se prezintă dar ca un ce nerezolvit și, de și această lipsă de satisfacție sufletească își găsește deznodămîntul prin actul de sinucidere comis de către erou, cititorul și publicul trași în această sferă de idei, trebuiau să se aștepte din partea lui Goethe la o reluare a temei urmărite. Și genialul poet n'a rămas în adevăr datornic, ci a rezolvat chestia aceasta mare a filozofiei vieții printr'o operă și mai grandioasă, creînd după Werther pe neîntrecutul său Faust.

